

1 Osobnost a dílo

1.1 DĚJINY BĀDÁNÍ

Tradiční oblasti zájmu o Justinovo dílo ukazují analytická bibliografie sestavená Erwinem Goodenoughem, vydaná v roce 1923 v rámci jeho dnes již klasického díla *Teologie Justina Mučedníka*,¹ kde zabírá pětadvacet stran a čítá téměř 500 položek. Nejobsáhlejší oddíly jsou „Justin a svatá Písma“, „Justinovo svědectví o svátostech a rituálu“ a „Justinovo učení o Logu a christologie“.

Oproti tomu v jednom z posledních výdobytků justinovského bádání, v úvodu ke sborníku *Justin Mučedník a jeho světy*,² který představuje různé vhledy do současné justinovské debaty, rozlišuje Michael Slusser dvě základní větve bádání: první, která zdůrazňuje jeho roli filosofa, nazývá „Justin *Apologií*“, druhou pak „Justin *Dialogu*“. Zatímco první se soustředí na Justinovu filosofii, polemiku proti kultu klasických bohů a hérůů a obhajobu proti obviněním ze strany pohanů, druhá by měla zahrnovat především jeho kontroverzi s judaismem či židokřesťanstvím, v níž nemalou roli hrají argumenty z Písma.³ Sám Slusser toto rozlišení nicméně vzápětí zpochybňuje: bádání o Justinovi jako filosofovi se v poslední době zaměřuje na jeho filosofické *curriculum* obsažené v úvodních kapitolách *Dialogu se Židem Tryfónem*, a naopak, i v Justinově *První apologii* nalezneme řadu starozákonních citací. Rozdíl spočívá spíše v tom, jaký materiál Justin uvádí na podporu své argumentace a jak jej prezentuje.

¹ E. R. Goodenough, *The Theology of Justin Martyr*, Jena: Frommannsche Buchhandlung 1923, Amsterdam: Philo 19682. Bibliografické oddíly jsou v originále nazvané „Justin and the Holy Scriptures“, „Justin’s Testimony on the Sacraments and Ritual“ a „Justin’s Logos Doctrine and Christology“.

² S. Parvis – P. Foster (eds.), *Justin Martyr and His Worlds*, Minneapolis: Fortress Press 2007.

³ M. Slusser, „Justin Scholarship. Trends and Trajectories“, in: S. Parvis – P. Foster, (eds.), *Justin Martyr and His Worlds*, Minneapolis: Fortress Press 2007, str. 13.

V dnešní době jsou sféry zájmu o život a dílo Justina Mučedníka rozrůzněnější: tento raně křesťanský apologeta nás zajímá jako významná postava dialogu mezi klasickou kulturou a křesťanstvím ve 2. století po Kr., ale též dialogu mezi křesťanstvím a judaismem (či židokřesťanstvím). V jeho díle kromě toho nalézáme polemiku proti Šimonovi z Gitty, Menandrovi, Markiónovi a dalším „hereetikům“. Závěrečné kapitoly *První apologie* obsahují poměrně důležité svědectví o vývoji raně křesťanské liturgie z doby, kdy máme velmi málo pramenů.

Řada badatelů se nadále věnuje Justinově filosofii, zejména pojmu *logos spermatikos*, a tím i recepci klasické kultury v jeho díle. Významnou postavou bádání v oblasti filosofické je Carl Andresen, autor obsáhlého článku o Justinovi a středním platonismu⁴ a knihy *Logos a nomos*,⁵ věnované filosofu Kelsovi. K tomu, že Kelso ve svém díle *Aléthés logos* („Pravdivé slovo“) reagoval právě na Justina, dochází Andresen při hledání odpovědi na otázku, proč Kelso jako první seriózní oponent křesťanů neopírá svou polemiku toliko o platonismus, nýbrž o složitou teorii dějin, která je založena na konceptu *logos a nomos*.⁶ Dalšími dvěma významnými monografiemi, jež se věnují Justinovi jako filosofovi, jsou *Filosofie a křesťanství* Nielse Hyldahla⁷ a *Raně křesťanský filosof* Jacoba C. M. van Windena.⁸ Jak napovídají jejich podtituly, obě se snaží „vytěžit“ Justinovo vyprávění o vlastním filosofickém hledání, obsažené v úvodních kapitolách *Dialogu se Židem Tryfónem*.

Pro jiné je Justin zajímavý především z hlediska recepce Septuaginty – v jeho díle se dochovalo více než 300 starozákonních citací – a jako svědek rodícího se novozákonního kánonu, na který odkazuje mimo jiné specifickým výrazem „vzpomínky apoštolů“.⁹

⁴ C. Andresen, „Justin und der mittlere Platonismus“, *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 44 (1952–3), str. 157–195.

⁵ C. Andresen, *Logos und Nomos. Die Polemik des Kelso wider das Christentum, Arbeiten zur Kirchengeschichte* 30, Berlin: Walter de Gruyter 1955.

⁶ M. Slusser, „Justin Scholarship. Trends and Trajectories“, str. 15.

⁷ N. Hyldahl, *Philosophie und Christentum. Eine Interpretation der Einleitung zum Dialog Justins*, Acta theologica danica 9, Kopenhagen 1966.

⁸ J. C. M. van Winden, *An Early Christian Philosopher: Justin Martyr's Dialogue with Trypho, Chapters One to Nine*, Philosophia Patrum 1, Leiden: Brill 1971.

⁹ Bibliografie k tomuto tématu se nachází v kap. xx3.

V poslední době se objevilo vícero článků k tématu Justinovy filosofické či katechetické školy v Římě, které do určité míry vycházejí z knihy Ulricha Neymeyra *Křesťanští učitelé druhého století*,¹⁰ a rovněž pokusy o redefinování apologetiky, již je Justin významným představitelem.¹¹

Justinova teologie je oproti tomu mírně upozaděna, snad proto, že o ní obsáhle pojednal výše zmíněný Erwin Goodenough.¹² Goodenough se zabýval především Justinovou teologií a kosmologií, potažmo otázkou, nakolik byl Justin ovlivněn díly Filóna Alexandrijského. Podle něj totiž nebyl Justin ovlivněn „pohanskými“ filosofy přímo a s řadou témat helénistické filosofie mohl být obeznámen právě prostřednictvím židovských učitelů, především Filóna.¹³ Proti Goodenoughově tezi se vyslovil např. Willis A. Shotwell v knize *Biblická exegeze Justina Mučedníka*,¹⁴ který proti vlivu Filónovu staví vliv rabínského judaismu a v Justinově exegezi spatřuje – poněkud ahistoricky – odraz Hilelových pravidel interpretace Písma a alegorického výkladu rabínů. Podle Henryho Chadwicka v *Dialogu se Židem Tryfónem* chybí jakýkoliv náznak alegorické interpretace po Filónovu vzoru, jak poznamenal v knize *Justinova obrana křesťanství*.¹⁵ Justin se sice průběžně uchyluje k typologické exegezi, opomíjí však psychologickou analýzu náboženské zkušenosti, která byla Filónovi tak drahá. Podrobnější dějiny bádání o exegetických otázkách se nacházejí ve 3. kap. „Justin a jeho Bible“, zde str. xx.

Pro základní orientaci o Justinově době a díle jsou dostupné dvě anglicky psané monografie ze 60. a 70. let 20. století: Leslieho W. Barnarda *Justin Mučedník – jeho život a myšlení*¹⁶ a Erica

¹⁰ U. Neymeyr, *Die christlichen Lehrer im zweiten Jahrhundert. Ihre Lehrtätigkeit, ihr Selbstverständnis und ihre Geschichte*, Leiden: Brill 1989.

¹¹ S. Parvis, „Justin and the Apologetic Tradition“, in: táž – P. Foster (eds.), *Justin Martyr and His Worlds*, Minneapolis: Fortress Press 2007, str. 115–127.

¹² Viz výše pozn. 1.

¹³ M. Slusser, „Justin Scholarship. Trends and Trajectories“, str. 15.

¹⁴ W. A. Shotwell, *The Biblical Exegesis of Justin Martyr*, London: S.P.C.K 1965.

¹⁵ H. Chadwick, Justin Martyr's Defence of Christianity“, *Bulletin of the John Rylands Library* 47 (1965), str. 296n.

¹⁶ L. W. Barnard, *Justin Martyr. His Life and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press 1966.